

OMÓWIENIA NADEŚLANÝCH KSIĄŻEK

LITURGIA

Przystąpię do ołtarza Bożego (Ps 43,4). Agenda Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego w Rzeczypospolitej Polskiej. Ordo. Oprac. Synodalna Komisja Liturgiczna, przedm.: J. BADURA, J. GROSS, Mikołów: Druk "Augustana", Bielsko-Biała 1995.

Cz. 1: Porządek nabożeństwa głównego. Ordo. Części stałe nabożeństwa głównego ze spowiedzią i komunią świętą. Cz. 2: Porządek nabożeństwa głównego. Ordo. Części stałe nabożeństwa głównego ze spowiedzią i komunią świętą. (Spowiedź pomiędzy kazaniem a powszechną modlitwą Kościoła). Agenda została zaaprobowana uchwałą Rady Synodalnej dnia 10 czerwca 1995 r. do użytku w Kościele Ewangelicko-Augsburskim w RP.

Sakramenty inicjacji w liturgii i w praktyce duszpasterskiej. Materiały sympozjum zorganizowanego przez Katedrę Liturgiki i Hagiografii Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Opolskiego w Kamieniu Śląskim w dniach 4-5.11.1996. Red. R. PIERSKAŁA, H. J. SOBECZKO, Opole: Druk. Wydawnictwo Św. Krzyża 1996 - 186 s.

Zbiór artykułów: Madey Jan, Liturgia *Initiationis Christianae* w prawosławnym Kościele syryjsko-antiocheńskim w Niemczech i Europie zachodniej; Durak Adam SDB, Możliwości zastosowania *Obrzędów Chrześcijańskiego wtajemniczenia dorosłych* w przygotowaniu do życia sakramentalnego dzieci i młodzieży; Matysek Krzysztof, Sakramenty inicjacji chrześcijańskiej w duszpasterstwie i zwyczajach ludowych w Austrii; Akimjak Amantius OFS, Sakramenty inicjacji chrześcijańskiej w liturgii Kościoła katolickiego i zwyczajach ludowych Słowacji; Mateja Erwin, Sakramenty inicjacji chrześcijańskiej w przygotowaniu do II Synodu Plenarnego; Cichy Stefan, Nowa instrukcja *Sakramenty wtajemniczenia chrześcijańskiego w życiu Kościoła katowickiego* (17.08.1996); Pierskała Rudolf, Inicjacja chrześcijańska w katechizmach; Tarlinski Piotr, Pośpiech Remigiusz, Śpiewy w czasie przygotowania do przyjęcia sakramentów inicjacji chrześcijańskiej i podczas ich sprawowania; Krakowiak Czesław, Katechumenat dzieci w wieku szkolnym; Sielepin Adelajda CHR, Specyfika chrześcijańskiego wtajemniczenia. Spostrzeżenia w oparciu o praktyczne zastosowanie księgi OICA w krakowskim ośrodku katechumenalnym; Stencel Eugeniusz, Przygotowanie rodziców i chrzestnych w parafii do chrztu ich dzieci w praktyce Kościoła w Polsce; Kobienia Joachim, Próby wprowadzenia języków ojczystych do liturgii sakramentów inicjacji chrześcijańskiej. Przykład obrzędów chrztu we wrocławskim rytuale z 1682 roku; Sobeczko Helmut Jan, Czy istnieje optymalny wiek kandydatów do bierzmowania?; Gaida Joachim, Przygotowanie katechetyczne młodzie-

ży do bierzmowania; Kopec Jerzy Józef CP, *Formy przygotowania do I Komunii św. w praktyce Kościoła w Polsce*; Czenczek Marian, *Stosunek młodzieży do obowiązku niedzielnego uczestnictwa we Mszy św. Na przykładzie wypowiedzi maturzystów z Rzeszowa*.

MIGUT BOGUSŁAW, *Znaki misterium Chrystusa. Historiozbawcze ujęcie sakramentów według Salvatore Marsilego OSB (1910-1983)*, przedm.: J. J. KOPEĆ CP, Lublin: Red. Wydaw. KUL 1996 - 330 s.

Książka księdza Miguta jest krytyczną próbą przedstawienia historiozbawczej koncepcji sakramentów w oparciu o pisma Salvatore Marsilego OSB. Benedyktyn, którego myśli poświęcone jest to opracowanie, wypracował historiozbawczą koncepcję sakramentu, która sumuje się z innymi, obecnymi w Kościele po Soborze Watykańskim II. Dlatego też autor ukazuje myśl Marsilego w szerokim wachlarzu odniesień, co czyni jego książkę wartą uwagi zwłaszcza w pogłębionych studiach na temat sakramentologii.

Wobec tajemnicy Eucharystii. Cykl wykładów otwartych zorganizowany w okresie Wielkiego Postu 1997 roku z okazji 46. Międzynarodowego Kongresu Eucharystycznego we Wrocławiu. Red. S. RABIEJ. Opole: Druk. Wydaw. Św. Krzyża 1997 — 126, [1] s. Uniwersytet Opolski. Wydział Teologiczny. (Sympozja. 17).

Na treść składają się następujące artykuły: Podstawowe założenia 46. Międzynarodowego Kongresu Eucharystycznego. Eucharystia i Wolność; JUROS Helmut, Doświadczenie Eucharystii i wolność. Od topografii do typologii Kongresu Eucharystycznego; DEC Ignacy, 46. Międzynarodowy Kongres Eucharystyczny we Wrocławiu — cele i oczekiwania; GAIDA Joachim, Znaczenie Eucharystii w procesie wychowania człowieka; SOBECZKO Helmut Jan, Różne formy pobożności eucharystycznej; NOSSOL Alfons, Wymiar ekumeniczny tajemnicy Eucharystii; RABIEJ Stanisław, Ofiara w misterium Eucharystii i w innych religiach.

MLAZEK JAN, *Misterium Wielkiego Postu w modlitwach mszalnych dawnej i współczesnej liturgii rzymskiej. Studium liturgiczno-teologiczne*, przedm. L. Królik, Warszawa 1997 - 312 s. Papieski Wydział Teologiczny w Warszawie.

Opracowanie jest rozprawą habilitacyjną, w której Autor ukazuje liturgię i teologię Wielkiego Postu na przestrzeni dziejów w liturgii rzymskiej. Ten bardzo ważny w życiu Kościoła okres wewnętrznej przemiany i przygotowania do świąt Paschy ulegał stałemu rozwojowi, zarówno pod względem obrzędowym, jak i treściowym. Autor musiał dlatego sięgnąć do najstarszych tekstów mszalnych. Jak sam stwierdza, pragnął na liturgię Wielkiego Postu "spojrzeć całościowo i ukazać jego teologiczną treść" w świetle dawnych i współczesnych tekstów modlitewnych Mszału Rzymskiego, zwłaszcza Mszału Pawła VI, który

kontynuuje "wielką tradycję liturgiczną Kościoła i jest wyrazem ciągle żywej liturgii rzymskiej" (s. 32).

Problematyka określona w temacie pracy została wyczerpująco omówiona w czterech rozdziałach. W pierwszym rozdziale Autor ukazuje teologiczną treść w wielkopostnych modlitwach Sakramentarza Gelazjańskiego, w drugim Sakramentarza Gregoriańskiego i Mszału Piusa V. W obu rozdziałach cenne są wstępne analizy dotyczące powstania i zasięgu obu najstarszych sakramentarzy. Rozdział trzeci ukazuje strukturę Wielkiego Postu i analizę źródłową modlitw tego okresu w Mszału Pawła VI. Analiza ta wykazała, iż w posoborowym Mszału Pawła VI zewnętrzna forma omawianego okresu nie uległa zasadniczym zmianom, natomiast znaczne zmiany nastąpiły w tekstach modlitewnych. Wiele oracji z Mszału Piusa V pominięto ze względu na ubóstwo treściowe i zbyt jednostronne akcentowanie praktyki pokutnej jaką jest zachowywanie postu. Wprowadzono wiele oracji zaczerpniętych z najstarszych sakramentarzy oraz z liturgii pozarymskich. Nieliczne nowe teksty modlitewne powstały w oparciu o dawne oracje lub też są przeróbką tekstów patrystycznych. Dzięki wnikliwej analizie dokonanej przez Autora możemy dokładnie określić pochodzenie tekstów modlitewnych oraz prześledzić dokonane w nich zmiany. Swego rodzaju syntezą ukazującą aktualne treści teologiczne Wielkiego Postu jest rozdział czwarty. Ta najobszerniejsza część rozprawy habilitacyjnej zestawia nowe i pogłębione treści teologiczne Wielkiego Postu. Autor poprzez szczegółową analizę tekstów euchologicznych nowego mszału stwierdza, iż w odnowionej liturgii tego okresu Kościół kieruje naszą uwagę przede wszystkim na tajemnicę paschalną Chrystusa, przynoszącą ludzkości dar zbawienia. Przygotowanie poprzez pokutę-nawrócenie do przeżywania paschalnego dzieła zbawienia, które uobecnia się w rocznym obchodzie Paschy należy do centralnych tematów omawianego okresu. Przeprowadzona analiza wykazała ponadto, iż w tekstach modlitewnych pojawiły się nowe akcenty. Wielkopostne czyny pokutne dla współczesnych pokoleń chrześcijan nie mogą ograniczać się wyłącznie do zachowania postu, dlatego "w oracjach powraca przypomnienie, iż wszelkie umartwienie ciała ma prowadzić do przemiany ducha i odnowy życia" (s. 297). Nowe treści, to także eklezjalny wymiar pokuty oraz znaczenie słowa Bożego w procesie nawrócenia.

MATEJA ERWIN, *Fons et culmen. Liturgiczna działalność ks. Wacława Schenka (1913-1982)*, przedm.: J. J. KOPEĆ CP, Opole, Wydawnictwo Św. Krzyża 1997 - 240 s.

Praca jest monografią poświęconą ks. Wacławowi Schenkowi, liturgiście, którego działalność naukowa i duszpasterska była świadectwem aktywnego podjęcia wyzwania jakie wniosły w życie Kościoła dokumenty sformułowane na Soborze Watykańskim II. Jego koncepcja liturgii w pastoralnej wizji przed- i posoborowego Kościoła w Polsce stała się wdzięcznym tematem badań, których omawiana książka stanowi uwieńczenie. Jest to pozycja, która odebrana może być

także jako hołd złożony liturgiście, który pozostał w pamięci swoich uczniów, jak też i nielicznej już dziś rzeszy żyjących współpracowników, jako moralny wzorzec godny naśladowania.

Autor zaproponował przyjrzenie się postaci i dziełu księdza Schenka omawiając najpierw, w rozdziale pierwszym, jego środowisko rodzinne i formację liturgiczno-pastoralną. Dalej, w rozdziale drugim, omówił dorobek naukowy profesora Schenka z dziedziny liturgii. Rozdział trzeci ukazuje koncepcję istoty i miejsca liturgii w życiu chrześcijanina, jaką Schenk propagował. W kolejnych rozdziałach omówił autor działalność naukowo-dydaktyczną księdza Schenka, aby w zakończeniu zobrazować jego wizję duszpasterstwa liturgicznego w parafii i diecezji. Tym samym dopowiedziana została treść ukazująca postać księdza profesora Schenka jako liturgisty, którego dzieło uzyskiwało swoje dopełnienie w praktyce.

Eucharystia. Misterium. Ofiara. Kult. Red. J. J. KOPEĆ CP, Lublin: Redakcja Wydawnictw Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, 1997 - 229 s.

Książka wydana została z okazji 46-go Międzynarodowego Kongresu Eucharystycznego we Wrocławiu, a zawiera materiały z sympozjum sekcji wykładowców liturgiki (Wrocław 11-12.09.1996 r.) oraz sympozjum Instytutu Formacji Pastoralno-Liturgicznej KUL (Lublin, KUL, 10.04.1997 r.). Na jej treść składają się następujące artykuły: Kopeć Jerzy Józef CP, Eucharystia centrum i szczytem życia Kościoła. Wprowadzenie do edycji; Witaszek Gabriel CSSR, Symbolika Eucharystii w Starym Testamencie; Bielecki Stanisław, Ustanowienie Eucharystii w świetle tekstów Pisma Świętego Nowego Testamentu; Kopeć Jerzy Józef CP, Eucharystia w życiu Kościoła pierwszych wieków; Szymik Jerzy, Msza św. ofiarą Chrystusa i Kościoła; Danielski Wojciech, Struktura celebracji Mszy św. i uczestnictwa w niej wiernych; Krakowiak Czesław, Niedzielną Eucharystia w parafii; Czerwik Stanisław, Celebrowanie Mszy św. źródłem i szczytem innych form kultu misterium Eucharystii; Nadolski Bogusław TCh, Eucharystyczna obecność szczytem obecności Jezusa Chrystusa w liturgii Kościoła; Durak Adam SDB, Treści teologiczne formularza mszalnego z uroczystości Najświętszego Ciała i Krwi Chrystusa; Wit Zbigniew, Duchowość eucharystyczna i postawy wewnętrzne w kulcie Eucharystii; Stencel Eugeniusz, Formacja dzieci i młodzieży do kultu Eucharystii poza Mszą św.; Margański Bolesław, Formacja eucharystyczna w seminariach duchownych; Szczepaniec Stanisław, Eucharystia w Ruchu Światło-Życie; Koperek Stefan CR Założenia teologiczno-pastoralne Kongresów Eucharystycznych i wnioski na dziś.

DANIELSKI WOJCIECH, *Kult św. Wojciecha na ziemiach polskich w świetle przedtrydenckich ksiąg liturgicznych.* Do druku przygotował i wstępem opatrzył J. J. KOPEĆ CP, Lublin: Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego 1997 - 410 s.

Jest to studium (praca doktorska) opracowane przez nieżyjącego już autora, o kulcie św. Wojciecha, na podstawie zachowanych źródeł łacińskiej twórczości liturgicznej w Polsce i krajach ościennych. Na podstawie zebranego i przeanalizowanego z podziwu godną dokładnością materiału, Autor odczytuje znaczenie kultu tego Męczennika dla powstania organizacji kościelnej i państwowej epoki Piastów.

NADOLSKI BOGUSŁAW TChr, *Pochwała Święta*, Poznań: Pallotinum 1997 - 88 s.

Autor wychodzi od ukazania sposobu pojmowania święta w starożytności, dalej przypomina co mówi o nim Biblia aby w konsekwencji wejść w istotę święta chrześcijańskiego. Święto ukazuje jako konsekwencję doświadczenia świętości. Ponieważ w chrześcijaństwie posiada ono w szczególny sposób rangę spotkania, Autor poszukując istoty święta wie, że nie wyczerpie bogactwa znaczeń w nim zawartych. Daje jednak przegląd teorii święta, jakie stały się kluczowe dla chrześcijaństwa w przeszłości, jak i te, które głoszone są współcześnie. Książka zawiera także rozważania o egzystencjalnym znaczeniu święta oraz o ich różnorodności. To wszystko zmierza ku powtórzeniu raz jeszcze tego, co stanowi myśl wiodącą książki, a mianowicie przypomnienie, że chrześcijanin to człowiek, który żyje świętem.

NADOLSKI BOGUSŁAW TChr, *Kocham niedzielę*, Poznań: Pallotinum 1997 - 54 [1] s.

Tytuł, który jest w zasadzie stwierdzeniem wynikającym z głęboko podmiotowego doświadczenia niedzieli sprawia, że sięgając po tę książkę zostajemy obdarowani przemyśleniami tyle osobistymi, co głębokimi, popartymi wiedzą i erudycją autora. Może do największych zalet tej książki należy to, że otwiera ona czytelnika na rozumienie niedzieli pozostawiając mu w każdym momencie przestrzeń do dopowiedzenia. Książkę tę uznać można jako ukonkretnione odniesienie tego, co powiedział autor w *Pochwale święta* i w zasadzie obie te lektury uzupełniają się nawzajem.

LANGKAMMER HUGOLIN OFM, *Teologia Eucharystii. Wymowa tekstów biblijnych*, Kłodzko 1997 - 131 [1] s., il.

Książka jest monografią o Eucharystii z punktu widzenia egzegetyczno-teologicznego. Składa się z trzech części. Pierwsza część, o charakterze egzegetycznym, zawiera analizę opisów ustanowienia Eucharystii, w drugiej ukazana została Eucharystia w ramach podstawowych wątków teologicznych wypływających z analizy tekstu, a mianowicie: pamiętki, ofiary i uczyty. Część trzecia wskazuje na Eucharystię jako "sakrament wśród sakramentów", przy czym zagadnienie to omówione zostało w oparciu o wzajemne relacje pomiędzy sakramentami. W zakończeniu Autor zawarł wybraną bibliografię w języku polskim.

Wydanie książki związane jest z jubileuszem 50-lecia przybycia Mniszek Klarysek od Wierzyńskiej Adoracji do Kłodzka, stąd też znajdziemy w książce ich krótką historię okraszoną kilkoma zdjęciami.

M.L.

MUZYKA

DĄBEK STANISŁAW: *Twórczość mszalna kompozytorów polskich XX wieku 1900—1995*, Warszawa: Wydaw. Naukowe PWN 1996 — 408, [4] s.

Monografia, charakteryzująca rodzime tendencje techniczne i stylistyczne mszy kompozytorów polskich XX w., zawiera obszernie i szczegółowe omówienia kompozycji, a także bogate przykłady nutowe. Całość pracy składa się z pięciu rozdziałów: *Kontekst genetyczny; Koncepcja formy cyklu mszalnego; Stylistyka brzmienia; Rejony stylu i poetyki cyklu mszalnego; Kontekst historyczny*. W załączeniu zamieszczona jest bibliografia oraz wykaz wielogłosowych kompozycji mszalnych. Autor adresuje swoją pracę teoretykom i historykom muzyki oraz studentom, dyrygentom, wykonawcom, a także wydawcom muzycznym. "Praca, poświęcona fundamentalnemu gatunkowi muzyki liturgicznej Kościoła katolickiego [...], może także z pożytkiem służyć kręgom duchowieństwa, zainteresowanym współczesną, rodzimą, religijną kulturą muzyczną oraz klerykom wyższych seminariów duchownych" (s. 7).

ELSNER JÓZEF, *Solemnis Coronationis Missa in C. Op. 51*. Ed. i wstęp: Maria Zduniak, Kraków: Pol. Wydaw. Muzyczne 1995 — VIII, [2], 254 s.

Krytyczne wydanie źródłowe mszy J. Elsnera (1769—1854), kompozytora urodzonego w Grodkowie na Śląsku, działającego zaś głównie w Warszawie (założył tam m.in. Towarzystwo Muzyki Religijnej i Narodowej), przeznaczonej na cztery głosy solowe, czterogłosowy chór mieszany i orkiestrę symfoniczną. Kompozycję wykonano po raz pierwszy 24 maja 1829 r. w Katedrze św. Jana w Warszawie podczas uroczystości koronacyjnych Mikołaja I na króla Polski. Jak czytamy we *Wstępie* Autorki opracowania "prawykonanie *Mszy solennej*, przy pomocy aparatu wykonawczego złożonego z 300 muzyków, stało się wydarzeniem artystycznym i znalazło oddźwięk na łamach prasy polskiej" (s. IV). W wykonaniu wzięł również udział znakomity polski skrzypek Józef Lipiński, a możliwe, że także — jako chórzysta — sam Fryderyk Chopin, najwybitniejszy uczeń Elsnera. Od strony stylistycznej prezentowana kompozycja kontynuuje linię muzyki religijnej wyznaczonej przez klasyków wiedeńskich, przez co wyrasta — pomimo swego przeznaczenia — poza ramy liturgii. Rękopis partytury *Mszy koronacyjnej* Elsnera, który stanowił podstawę źródłową niniejszej edycji, przechowywany jest w Bibliotece Kapitulnej we Wrocławiu (dawna sygn. No 52) i jest jednym z dziewiętnastu utworów, jakie twórca w latach 1832–1837 ofiarował Katedrze Wrocławskiej (J. Elsner spędził we Wrocławiu lata szkolne). Ponadto

uwzględniono również inną wersję mszy (częściowo autorską) zachowaną w archiwum OO. Paulinów na Jasnej Górze (sygn. AJG III-166).

GAWROŃSKI LUDWIK: *Muzyka religijna w Lublinie w latach 1574—1794*. Przedm.: Ireneusz Pawlak. Lublin: Nakł. autora 1996 — 135 s.

Praca poświęcona przede wszystkim dziejom muzyki religijnej Lublina od końca XVI do połowy XVIII w., zawiera również wiele cennych informacji dotyczących ogólnego obrazu historii muzyki w tym mieście oraz pięciu lubelskich kościołów (Kolegiaty św. Michała Arch., OO. Jezuitów, OO. Dominikanów, Ducha Św. oraz św. Mikołaja na Czwartku), jak również szkolnictwa kościelnego (Szkoła kolegiacka, Szkoła parafialna na Czwartku, Szkoła jezuicka). Jak czytamy w *Przedmowie* napisanej przez ks. I. Pawlaka: "Autor z prawdziwie benedyktyńską sumiennością i dokładnością przebadał wiele materiałów źródłowych zgromadzonych w kilku archiwach i bibliotekach, państwowych, jak i kościelnych. [...] Swoją dysertację poparł też bogatą literaturą, przytaczając obok dzieł muzykologicznych, także prace z dziedziny historii, dziejów kultury i obyczajów oraz panujących wówczas stosunków społecznych i politycznych" (s. 5). Na końcu pracy zamieszczono 4 aneksy: *Wykaz muzyków lubelskich 1433-1851*; *Potwierdzenie przez króla Stanisława Poniatowskiego (10 lutego 1781) statutu nadanego kapeli kolegiackiej i kongregacji muzyków lubelskich przez radę miejską*; *Umowa prezydenta miasta Lublina z organistą kolegiackim z 1 sierpnia 1774 roku*; *Statut kongregacji muzyków przy kościele św. Mikołaja na Czwartku z 1635 roku*.

HANKE RAJMUND: *Silesia cantat. Dzieje polskiego śpiewactwa kościelnego na Śląsku*. Katowice: Muzeum Śląskie 1996 — 333, [1] s.

Pozycja ta stanowi kontynuację, a zarazem uzupełnienie, wydanej przed kilkoma laty pracy: *Śląsk śpiewa. Dzieje polskiego śpiewactwa Górnego Śląska* (Katowice 1991). Podobny jest układ obu edycji (pokrywają się tytuły dwóch rozdziałów i niektórych paragrafów), a pewne passusy zostały przedrukowane z nieznacznymi jedynie uzupełnieniami (np. paragraf o Józefie Elsnerze). Prezentowana pozycja o historii śpiewactwa kościelnego na Śląsku obejmuje czasy od średniowiecza aż po rok 1992. Pierwsza część pracy to — jak pisze Autor — "rodzaj felietonów udokumentowanych historycznie, próba oświetlenia bogactwa duchowego pieśni religijnej" (s. 10). Niestety, przedstawiony tu zarys historii muzyki śląskiej (*Między Polską, Czechami i Niemcami* oraz *Duchowieństwo i kompozytorzy w dziejach śląskiego śpiewactwa*) jest bardzo ogólnikowy, miejscami wręcz niejasny i wybiórczy (np. co do wyboru nazwisk poszczególnych kompozytorów), nie uwzględnia ponadto najnowszej literatury przedmiotu (np. w odniesieniu do twórczości jednego z najwybitniejszych twórców śląskich G. G. Gorczyckiego). Większą wartość, szczególnie dokumentacyjną, posiada część druga pracy (*Chóralistyka sfederowana* oraz *Z dziejów najnowszych śpiewactwa na Górnym Śląsku*) omawiająca działalność Związku Śląskich Kół Śpiewaczych i

Związku Polskich Chórów Kościelnych na Górnym Śląsku. Pożyteczny jest zamieszczony na końcu pracy aneks dokumentujący chóry kościelne diecezji katowickiej i diecezji opolskiej (jedynie w granicach dzisiejszej diecezji gliwickiej).

MORAWSKI JERZY: *Recytatyw liturgiczny w średniowiecznej Polsce. Wersety – lekcje – oracje*. Seria: Historia muzyki polskiej pod redakcją S. Sutkowskiego. T. 11. Warszawa: Sutkowski Edition 1996 — 371 s.

Pionierska, na gruncie polskiej mediewistyki muzycznej, praca wybitnego specjalisty w tej dziedzinie, która w sposób tak szeroki i wyczerpujący, a zarazem kompetentny, prezentuje badania nad recytatywem liturgicznym w średniowiecznej Polsce. Autor poświęca główną uwagę najprostszym formom recytatywu (wersety, epistoły, ewangelie, kolekty, Pater noster, prefacje) analizując ich strukturę formalną, warstwę stylistyczną i ukształtowanie melodyki, jak również genezę, rozwój oraz funkcję liturgiczną. Na szczególne podkreślenie zasługuje bogata baza źródłowa (ponad sto pełnych kodeksów lub ich fragmentów) i związane z nimi szczegółowe opisy, jak też rozważania poświęcone zagadnieniom paleograficznym. Przeprowadzone przez Autora badania porównawcze pozwalają określić - przynajmniej ogólnie (ciagle brak jeszcze w pełni kompleksowych badań nad tym nurtem chorału) - cechy specyficzne polskiej tradycji w zakresie praktyki wykonawczej recytatywu liturgicznego.

ŻEBROWSKI MARCIN JÓZEF: *Missa pastorita ex D a canto, alto, tenore, basso, due violini, due clarini, timpani con basso continuo*. Przygot. do wyd. i wstęp: Remigiusz Pośpiech. Kraków: Polskie Wydawnictwo Muzyczne 1996 — 90, [4] s. (Wydawnictwo Dawnej Muzyki Polskiej. 80).

Ostatni zeszyt serii WDMP zawiera jedną z czterech zachowanych w archiwum klasztoru na Jasnej Górze mszy bożonarodzeniowych M. J. Żebrowskiego, jednego z najbardziej znanych muzyków dawnej, jasnogórskiej kapeli muzycznej, który działał w niej w latach 1748–1765 i około 1780 r. jako kompozytor, skrzypek, wokalista i pedagog. Twórca ten należy jednocześnie do najwybitniejszych przedstawicieli polskiej kultury muzycznej XVIII stulecia. Publikowana msza, przeznaczona na 4 głosy wokalne (sopran, alt, tenor, bas) i zespół instrumentalny (2 skrzypiec, 2 clarini, kotły i basso continuo) reprezentuje popularny w XVIII stuleciu nurt kompozycji pastoralnych, czyli przeznaczonych do wykonania w okresie Bożego Narodzenia, w których twórcy nawiązywali często do muzyki ludowej. W *Missa Pastorita* wpływy te obecne są głównie w melodyce części *Kyrie*, przede wszystkim zaś w warstwie rytmicznej licznych fragmentów (np. rytmy polonezowe w *Et resurrexit*). Kompozycja ta potwierdza zarazem dobre opanowanie warsztatu kompozytorskiego przez Żebrowskiego i doskonale obrazuje styl XVIII-wiecznej muzyki religijnej, jaki panował w środowisku polskich kapel kościelnych. Partię b.c. zrealizował H. Prochota.

SZTUKA

KUCHARZ EDWARD, *Hodegetrie jasnogórskie na Śląsku Opolskim*. Przedm.: A. Nossol, bp. Opole: Wydaw. Św. Krzyża 1995 — 72 s., 12 tabl.: il. mapy, tab. Uniwersytet Opolski. Wydział Teologiczny. (Z *Dziejów Kultury Chrześcijańskiej na Śląsku*. 4).

Autor ukazał obecność kopii wizerunku jasnogórskiego na terenie diecezji opolskiej (sprzed 1992 r.) oraz ich kultowe i kulturowe oddziaływanie w życiu religijnym mieszkańców tej ziemi. Licznie występujące na Śląsku Opolskim obrazy maryjne (Autorowi udało się odnaleźć 540 egzemplarzy), wywodzą się przede wszystkim z dwóch typów przedstawień ikonograficznych. Są to obrazy nawiązujące bądź do wzorów ikony wschodniej, do którego przynależy Hodegetria jasnogórska, bądź do jej wzoru zachodniego, realizowanego w obrazach Hodegetrii tzw. piekarskiej. Ks. E. Kucharz zajął się śląskimi wizerunkami Matki Bożej wywodzących się z tradycji malarstwa wschodniego. Rozdział pierwszy poświęcony został kopiom obrazu jasnogórskiego w śląskich zastosowaniach kultowych, drugi – drogom rozpowszechniania Hodegetrii jasnogórskiej w diecezji opolskiej. Rozdział trzeci (*Nowo odkryte kopie obrazu Matki Bożej Jasnogórskiej*, s. 43–69) poświęcony został trzem siedemnastowiecznym kopiom obrazu. Do każdego obrazu załączona została jego historia oraz opis obrazu przed i po konserwacji.

MOISAN-JABŁOŃSKA Krystyna: *Obraz czyścica w sztuce polskiego baroku. Studium ikonograficzno-ikonologiczne*. Warszawa: „Semper” 1995 — 199, [1] s.

W prezentowanym studium Autorka analizuje i wyjaśnia symbolikę specyficznych przedstawień jakimi są obrazy czyścica; ukazuje zarazem ich głębszą warstwę znaczeniową. W pracy zebrano i omówiono około dziewięćdziesiąt polskich przedstawień czyścica, w tym kilkanaście przykładów graficznych. Dla celów porównawczych uwzględniono także niektóre wyobrażenia czyścica pochodzące ze sztuki obcej, lecz znajdujące się na terenie Polski. Są to głównie miedzioryty ilustrujące sprawowane w XVII i XVIII wieku mszały żałobne oraz obrazy znajdujące się na terenie Górnego Śląska, powstałe w kręgu kultury niemieckiej (s. 7). Autorka uwzględniła również piśmiennictwo religijne, np. popularne w tym okresie podręczniki sztuki dobrego umierania, różnego rodzaju zbiory kazań, szczególnie wygłaszanych z okazji dnia zadusznego. Zebrane zabytki zostały omówione w grupach treściowych. Książka składa się z dwunastu rozdziałów. Dwa pierwsze mówią o ujmowaniu czyścica w teologii i historii wczesnego chrześcijaństwa oraz średniowiecza (pierwszy), pojmowaniu czyścica w czasach reformacji i kontreformacji (drugi). Kolejne rozdziały zostały zatytułowane: *Przedstawienia czyścica a wyobrażenia czterech rzeczy ostatecznych; Samodzielne przedstawienia dusz czyścicowych; Ukrzyżowanie wśród dusz czyścicowych i inne przedstawienia o charakterze pasyjno-eucharystycznym*. W kolejnych

rozdziałach Autorka omówiła przedstawienia czyścica występujące w powiązaniu z tematem adoracji Imienia Jezus (szósty) i w powiązaniu z tematem adoracji Trójcy Świętej (siódmy). Następne cztery rozdziały dotyczą Matki Boskiej jako orędowniczki dusz czyścicowych, ostatni natomiast rozdział koncentruje się na przedstawieniach świętych orędowników dusz czyścicowych.

PODGÓRSKA HANNA: *Zmartwychwstanie Chrystusa w polskiej sztuce nowożytnej*, Warszawa: „Semper” 1997 — 87, [1], XXXII s.

Autorka w swoim studium uwzględniła dzieła malarskie, rzeźbiarskie i wytwory rzemiosła artystycznego (w tym grafikę książkową) o tematyce rezurekcyjnej z obszarów leżących w granicach Polski. Uwzględniła również zabytki zachowane na Pomorzu i Śląsku, a więc ziem, które w omawianym okresie — koniec XVI, XVII i XVIII wiek — nie wchodziły w skład państwa polskiego. Uczyniła tak „dla sprawdzenia tezy o wzajemnym oddziaływaniu i przenikaniu się sąsiadujących ze sobą kultur, jak również — a może nawet przede wszystkim — dla wykazania, iż te same formuły ikonograficzne mogły być nośnikami odmiennych treści ideowych. Katolicy i innowiercy, zarówno w Polsce, jak w krajach ościennych, zatrudniali bowiem często tych samych twórców, subsydiowali prace oparte na tych samych wzorach graficznych, importowali dzieła sztuki z tych samych ośrodków artystycznych” (s. 7—8). Dla poszczególnych realizacji plastycznych Autorka odnotowała analogie w tekstach teologicznych i kaznodziejskich epoki (katolickich, kalwińskich, luterańskich i braci polskich). Praca składa się z trzech zasadniczych rozdziałów. Rozdział pierwszy *Zmartwychwstanie Chrystusa* omawia wizerunki triumfalne, historyczne (Niewiasty u Grobu oraz Jan i Piotr u Grobu) i dogmatyczne — Zstąpienie do Otchłani. W rozdziale drugim *Świadectwa Zmartwychwstania — Chrystofanie* przedstawienia zgrupowano w czterech podziałach: *Et prima vidit*, *Noli me tangere*, *Emaus*, *Ukazanie się Chrystusa Apostołom* (Chrystofania w Wieczerniku; Niewierny Tomasz; Drugie Rozesłanie Apostołów; Drugi Cudowny Połów Ryb; Nadanie Prymatu Piotrowi), wreszcie rozdział trzeci omawia dzieła dotyczące apoteozy Zmartwychwstałego (*Apoteoza Zmartwychwstałego — Wniebowstąpienie*).

WIERZGOŃ ALOJZY, *Kościół drewniane na Śląsku Opolskim*. Przedm.: A. Nossol, bp. Opole: Wydaw. Św. Krzyża 1995 — 199 s.

Ilustrowany przewodnik po drewnianych zabytkach budownictwa sakralnego na Śląsku Opolskim uwzględnia wszystkie drewniane kościoły pochodzące z tego terenu, zarówno katolickie, jak i ewangelickie. Przedstawiono — w układzie alfabetycznym według nazw miejscowości — siedemdziesiąt kościołów, w tym kilka już nie istniejących lub przeniesionych. Kościoły przedstawione są w rysunkach szkicowych, niekiedy podwójnie, w nieco innej perspektywie, z podaniem podstawowej informacji dotyczącej historii, budowy, konstrukcji, stylu, a

także związanych z nimi innych zabytków sztuki. Na końcu pracy zamieszczono indeksy: miejscowości oraz miejscowości, z których przeniesiono kościoły.

Zastępy aniołów. Poznań: „Zysk i S-ka” 1996 — [80] s. (Skarby Biblioteki Watykańskiej. Sztuka Iluminatorska).

Jedna z książeczek wydanych w serii „Skarby Biblioteki Watykańskiej” Jest to wybór tematyczny arcydzieł miniatury książkowej, pochodzących z łacińskich woluminów znajdujących się w zbiorach Biblioteki Watykańskiej. Do każdej zamieszczonej miniatury podano odpowiedni tekst z Pisma świętego (teksty cytowane są według Biblii Tysiąclecia. Wyd. 3 popr., Poznań 1991).

Ewa Wyglenda